

УДК 388.436.33

Олійник Н.М.*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Херсонського національного технічного університету***Макаренко С.М.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування
Херсонського державного університету***Карпенко Т.Р.***магістр
Херсонського національного технічного університету*

ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ESTIMATION AND PROVIDING OF EFFICIENCY IN ENTERPRISE ACTIVITY IN OIL AND FAT INDUSTRY IN KHERSON REGION

АНОТАЦІЯ

У статті визначено сутність поняття ефективності як економічної категорії. Розглянуто та проаналізовано сучасний стан олійно-жирової галузі. Складено рейтинг найбільших експортерів рослинної олії. Наведено порівняльну характеристику найбільших виробників соняшникової олії в Херсонській області. Охарактеризовано основні проблеми та визначено напрями підвищення ефективності діяльності підприємств олійно-жирової галузі.

Ключові слова: ефективність, соняшник, олія, олійно-жирова галузь, підприємство.

АННОТАЦИЯ

В статье определена сущность понятия эффективности как экономической категории. Рассмотрено и проанализировано современное состояние масложировой отрасли. Составлен рейтинг крупнейших экспортеров растительного масла. Приведена сравнительная характеристика крупнейших производителей подсолнечного масла в Херсонской области. Охарактеризованы основные проблемы и определены направления повышения эффективности деятельности предприятий масложировой отрасли.

Ключевые слова: эффективность, подсолнечник, подсолнечное масло, масложировая отрасль, предприятие.

ANNOTATION

The article defines the essence of the notion of efficiency as an economic category. The modern state of the oil-fat sector is considered and analyzed. The rating of the largest exporters of vegetable oil is made. The comparative characteristics of the largest producers of sunflower oil in the Kherson region are presented. The main problems were described and the directions of increasing the efficiency of the enterprises of the oil and fat industry were determined.

Keywords: efficiency, sunflower, oil, oil and fat industry, enterprise.

Постановка проблеми. Ефективність діяльності підприємства є дуже важливою, тому що виявляє такі характеристики, як доцільність, результативність, якість та корисність, а також це співвідношення ефекту від усіх видів діяльності та сукупності витрат, необхідних для досягнення цього ефекту. Тому у сучасних умовах набуває особливої актуальності питання підвищення ефективності діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вирішення проблеми підви-

щення ефективності діяльності підприємства зробили такі вчені-економісти, як А.В. Гречко [1], М.І. Небава, О.О. Адлер, О.Й. Лесько [2], Г.І. Капінос, І.В. Бабій, І.В. Грабовська [3], С.М. Погорелов [4] та інші. Питання розвитку олійно-жирової галузі України розглядаються вченими-економістами, такими як І.В. Чехова, С.А. Чехов [5], А.В. Казанджі [6] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень та досить численні публікації, питання щодо забезпечення ефективного функціонування підприємств олійно-жирової галузі вимагають більш глибокого дослідження.

Мета статті полягає в оцінюванні ефективності діяльності підприємств олійно-жирової галузі України (зокрема, Херсонської області) та пошуку рішень для подальшого розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних завдань функціонування підприємства є забезпечення ефективності. Оскільки визначення ефективності виробничої діяльності фактично полягає в оцінюванні її результатів, то доцільним є розгляд питання про сутність економічних результатів. У загальному вигляді під результатом розуміють кінцевий результат, що завершує собою будь-який процес. Діяльність підприємства буде безрезультатною, якщо вона не завершується тим, заради чого було створено підприємство, тобто якщо не досягається мета його діяльності [1]. Результати характеризуються обсягами та вартістю виробленої і реалізованої продукції, розмірами доданої вартості, прибутку, а також показниками конкурентоспроможності, якості життя, екології тощо [2, с. 86]. Головне значення у зростанні економічної ефективності виробництва має раціональне використання виробничого потенціалу, максимальне скорочення різного роду витрат, режим економії затрат і ресурсів [3, с. 124]. Проблема підвищення ефективності виробни-

цтва полягає у забезпеченні максимально можливого результату на кожну одиницю затрачених трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів [4, с. 77].

Визначенню сутності поняття ефективності присвячена велика кількість наукових праць. Поділяючи погляди провідних учених до визначення економічної ефективності, пропонуємо своє бачення цієї категорії. Економічна ефективність – це показник, який є похідним від поняття «економічний ефект» та розраховується як відношення економічного ефекту до певних витрат чи ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових та інших), котрі було затрачено для його досягнення. Економічний ефект відображає отриманий економічний результат в абсолютному вираженні.

У сучасному світі агропромисловий комплекс (АПК) розглядається як один із основних факторів економічного і соціального розвитку. За оцінками науковців зростання ВВП, зумовлене сільським господарством, щонайменше удвічі ефективніше сприяє скороченню бідності, ніж зростання ВВП, що отримане за рахунок інших галузей економіки [7, с. 75]. Продукція сільського господарства є ресурсним складником виробництва у різних галузях національного господарства, а у харчовій промисловості – її основою. Від ступеня насичення ринку продовольчими товарами сільськогосподарської переробки, їхньої якості та ціни (доступності) залежить забезпечення населення продуктами харчування, що є одним з основних завдань виробництва [8, с. 41].

Олійно-жирова галузь – одна з провідних галузей харчової промисловості, яка є структурним підкомплексом агропромислового комплексу. Основна підгалузь олійно-жирової галузі – олійна – здійснює виробництво рослинних олій, які є не лише продуктами харчування, але й водночас базовими компонентами для виробництва широкого спектру товарів продовольчої і непродовольчої груп. Тому підвищення рівня ефективності діяльності підприємств олійно-жирової галузі є важливим завданням, від вирішення якого залежить забезпечення ефективної діяльності й інших галузей вітчизняної економіки.

Продукція олійних культур для сільськогосподарських підприємств є одним з основних джерел формування доходності, що дає змогу забезпечити їх ефективну діяльність [5, с. 71]. Вирощування соняшнику та виробництва олії – один із найважливіших напрямів агропромислового комплексу на Херсонщині. Серед продукції рослинництва Південного регіону найбільша рентабельність спостерігається у насіння соняшнику (84,4 % у 2015 році в Херсонській обл.) [9, с. 145]. Рівень рентабельності виробництва насіння соняшнику загалом по Україні в 2015 році становив 80,5%, а в 2016 році – знизився і становив 61,9% [10].

Для детальнішої характеристики розвитку олійно-жирової галузі в таблиці 1 проаналізуємо, як змінювалися в динаміці валовий збір та урожайність насіння соняшнику в Україні загалом та в Херсонській області зокрема за період 2014–2016 рр.

Як видно з таблиці 1, в Україні посівна площа, на якій вирощується соняшник, у 2015 році зменшилася порівняно з 2014 роком на 0,9% і становила 5166,2 тис. га, а в 2016 році порівняно з 2015 роком – збільшилася на 17,8% і становила 6086,7 тис. га. Валовий збір в Україні насіння соняшнику в 2015 році збільшився порівняно з 2014 роком на 10,3% і становив 11 181,1 тис. т, а в 2016 році порівняно з 2015 роком – збільшився на 21,9% і становив 13 626,9 тис. т. У результаті урожайності насіння соняшнику в Україні в 2015 році зросла порівняно з попереднім 2014 роком на 11,3% і становила 21,64 ц/га, а в 2016 році порівняно з 2015 роком – зросла на 3,4% і становила 22,39 ц/га. За період 2014–2016 рр. в Україні спостерігається стійка тенденція до зростання валового збору соняшнику та підвищення урожайності цієї сільськогосподарської культури.

У Херсонській області посівна площа, з якої зібрано врожай соняшнику, в 2015 році зменшилася порівняно з попереднім 2014 роком на 3,8% і становила 300,6 тис. га (5,8% від загальної площі в Україні), а в 2016 році порівняно з 2015 роком – збільшилася на 27,5% і становила 383,3 тис. га (6,3% від загальної

Таблиця 1

Аналіз урожайності та динаміки виробництва соняшнику в Україні та Херсонській області за період 2014–2016 рр.

Показник	Роки			Темп зростання, %	
	2014	2015	2016	у 2015 р. порівняно з 2014 р.	у 2016 р. порівняно з 2015 р.
Україна					
Посівна площа, тис. га	5212,2	5166,2	6086,7	99,1	117,8
Валовий збір, тис. т	10133,8	11181,1	13626,9	110,3	121,9
Урожайність, ц/га	19,44	21,64	22,39	111,3	103,4
Херсонська обл.					
Посівна площа, тис. га	312,4	300,6	383,3	96,2	127,5
Валовий збір, тис. т	272,3	486,5	613,1	178,7	126,0
Урожайність, ц/га	8,72	16,18	16,00	185,7	98,8

площі в Україні). Валовий збір соняшнику в Херсонській області в 2015 році збільшився порівняно з 2014 роком на 78,7% і становив 486,5 тис. т (4,4% від загального обсягу виробництва по Україні), а в 2016 році порівняно з 2015 роком – збільшився на 26,0% і становив 613,1 тис. т (4,5% від загального обсягу виробництва в Україні). У результаті урожайність насіння соняшнику в Херсонській області у 2015 році зросла порівняно з попереднім 2014 роком на 85,7% і становила 16,18 ц/га, а в 2016 році порівняно з 2015 роком – зменшилася на 1,2% і становила 16,00 ц/га. За 2014–2016 рр. в Херсонській області найбільша посівна площа, на якій вирощується соняшник, та найбільший валовий збір соняшнику спостерігаються у 2016 році. Проте найбільша урожайність насіння соняшнику в Херсонській області спостерігається в 2015 році.

Сучасну територіальну структуру олійно-жирової промисловості України формують провідні заводи та комбінати, які спеціалізуються на переробці олійно-жирових культур (соняшнику, ріпаку, сої) та виробництві олійно-жирової продукції. Концентрація виробництва в олійно-жировій галузі досить висока. До найбільших компаній олійно-жирової галузі в Україні належать: Аграрна група «Kernel Group», ТОВ АТ «Cargill Україна», Група компаній «Оптимус Агро», Компанія «Фон Засс АГ», ПАТ «Миронівський хлібопродукт», Компанія «Bunge Україна», ПП «ViOil», ПП «Креатив», Компанія «Glensoge», ПрАТ «АДМ Іллічівськ», ТОВ ТК «Урожай».

За даними асоціації «Укроліяпром», 22% всього українського експорту припадає на олію. Цьому сприяє не тільки зростаючий попит, але і відсутність обмежень на експорт продуктів переробки соняшнику на зовнішньому ринку. Виторг від реалізації продукції олійно-жирової галузі на експорт у 2016 році становив 6203,1 млн. дол. США. Основну позицію у структурі експортного виторгу олійно-жирової галузі займала олія (63%).

У таблиці 2 складено рейтинг найбільших експортерів рослинної олії в Україні в 2016 році.

Дослідження географічної структури експорту продукції олійно-жирового підкомплексу України свідчать про зростання ролі країн ЄС та Азії як основних імпортерів. Найбільшими імпортерами української соняшникової олії є Індія та Китай, питома вага яких у загальній структурі експорту соняшникової олії у 2016 році становила 31,7% та 13,1% відповідно. У незначній кількості екпортується насіння соняшнику і до країн Європи. Найбільші обсяги поставок насіння соняшнику в 2016 році здійснювалися до Нідерландів (19,9% від загального обсягу) та Франції (19,5%) [6, с. 168].

У Херсонській області функціонує незначна кількість великих підприємств із виготовлення соняшникової олії. Перевага надається малому бізнесу, підприємцям, фірмам. Серед найбільших підприємств олійно-жирової галузі в Херсонській області можна виокремити ПрАТ «Чумак» (м. Каховка), СТОВ «Таврійська перспектива», ТОВ «Екобіотек-Україна» та приватну ВКФ «Домнікія» (м. Херсон). У таблиці 3 наведено порівняльну характеристику найбільших виробників соняшникової олії в Херсонській області.

Одним із найпотужніших підприємств із виробництва олії в Херсонській області є ПрАТ «Чумак», яке спеціалізується на виробництві продуктів харчування, у тому числі на виробництві соняшникової олії.

Підприємства Херсонської області з виготовлення олії мають низку проблем, таких як:

- проблеми з наявністю сировини;
- брак обігових коштів;
- застаріле обладнання на підприємствах;
- висока конкуренція, через яку виникають труднощі під час реалізації своєї продукції [13, с. 44].

Сьогодні в Херсонській області існує проблема так званих «перекосів», коли в регіоні є досить потужне підприємство (ПрАТ «Чумак»), яке виробляє 98% соняшникової олії в області, але з певних причин воно не має достатньої кількості сировини для переробки. Проблемою регіону можна вважати також недостатню кількість переробних підприємств, що не сприяє

Таблиця 2

Рейтинг найбільших експортерів рослинної олії в Україні в 2016 році

Рейтинг	Назва підприємства (компанії)	Обсяг експорту, млн. дол.	Сегмент
1	Аграрна група «Kernel Group»	1995,3	олія, зернові культури
2	ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	524,0	м'ясо птиці, зернові культури, олія
3	ТОВ АТ «Cargill Україна»	495,0	олія, зернові культури
4	ПП «ViOil»	339,4	олія
5	Компанія «Bunge Україна»	337,5	зернові та олійні культури, олія
6	Група компаній «Delta Wilmar СНД»	151,1	олійно-жирова продукція
7	ПрАТ «Пологівський олійно-екстракційний завод»	100,3	олія
8	ТОВ «Дніпроолія»	80,7	олія
9	ПП «Бессарабія-В»	75,0	олія
10	ПП «Креатив»	54,9	олія

Джерело: складено за даними [12]

Таблиця 3

Порівняльна характеристика найбільших виробників соняшникової олії в Херсонській області

Показник	Підприємство			
	ПрАТ «Чумак»	СТОВ «Таврійська перспектива»	ТОВ «Екобіотек-Україна»	Приватна ВКФ «Домнікія»
Рік заснування	1996	2000	2003	1995
Кількість працівників, осіб	666	250	90	35
Розмір статутного капіталу, тис. грн.	349 093	11,8	600	71,7
Країни, в які компанія експортує товари	країни Кавказу, Ізраїль, Киргизія, Казахстан, Пакистан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, країни Європи	Туреччина	Грузія, Ізраїль, Молдова	–

розвитку здорової конкуренції в олійно-жировій галузі та ще більше посилює вплив монопольного становища єдиного великого підприємства. Існують також проблеми у дрібних переробних підприємств олійно-жирової галузі, котрі лишаються поза межами ринку через брак сировини та неможливість у подальшому реалізувати свою продукцію через перенасичення ринку цим видом продукції.

Висновки. Проведені дослідження свідчать про те, що олійно-жирова галузь є однією з провідних в агропромисловому комплексі України. Для забезпечення ефективності діяльності підприємств олійно-жирової галузі в Україні взагалі та в Херсонській області зокрема необхідно провести реструктуризацію сировинної та виробничо-технічної баз галузі шляхом застосування сучасних технологій вирощування та переробки олійних культур, упровадження системи енергозбереження. Також потрібно удосконалити нормативно-правову базу розвитку галузі, запровадити державне регулювання ринку олійно-жирової продукції з одночасними збереженням і нарощуванням експортного потенціалу олійно-жирової галузі для збільшення валютних надходжень у країну.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Гречко А.В. Дослідження шляхів підвищення ефективності управління виробничою діяльністю підприємства [Електронний ресурс] / А.В. Гречко, Б.В. Балагир // Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання. – 2016. – № 2. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
- Економіка та організація виробничої діяльності підприємства: Навчальний посібник / М.І. Небава, О.О. Адлер, О.Й. Лесько. – Ч. 1: Економіка підприємства. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 117 с.
- Капінос Г.І. Організація та планування виробництва: Методичний посібник / Г.І. Капінос, І.В. Бабій, І.В. Грабовська. – Хмельницький: ХНУ, 2009. – 204 с.
- Погорелов С.М. Дослідження шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства / С.М. Погорелов, О.В. Леденко, О.А. Матяж // Вісник НТУ «ХПІ». – 2015. – № 26 (1135). – С. 76–82.
- Чехова І.В. Основні тенденції розвитку ринку олійних культур в Україні / І.В. Чехова, С.А. Чехов // Продуктивність агропромислового виробництва: Економічні науки. – 2014. – Вип. 25. – С. 71–78.
- Казанджі А.В. Тенденції та перспективи розвитку експортної діяльності олійно-жирового підкомплексу України / А.В. Казанджі // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 19. – С. 165–170.
- Макаренко С.М. Економічні проблеми розвитку сільського господарства в сучасних умовах ринку / С.М. Макаренко, Н.М. Олійник, І.В. Шарапа // Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції: В 2 т. – К.-Д.: Біла К.О. – 2012. – Т. 1. – С. 75–78.
- Олійник Н.М. Оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств Херсонської області // Управління конкурентоспроможністю підприємств у сучасних умовах [колективна монографія] / за заг. ред. д.е.н., проф. Шарко М.В. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2016. – 177 с. – С. 40–51.
- Олійник Н.М. Ринкові перспективи розвитку агропромислового комплексу Південного регіону України / Н.М. Олійник // Економічний вісник Донбасу. – 2016. – № 2 (44). – С. 144–148.
- Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ukrstat.gov.ua>.
- Статистичний збірник: Сільське господарство України. 2016 рік. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 246 с.
- Рейтинг найбільших експортерів рослинної олії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://agravery.com/uk/posts/show/rejting-najbilsih-eksporteriv-roslinnoi-olii-v-ukraini>.
- Карпенко Т.Р. Проблеми та перспективи розвитку олійно-жирової галузі в Херсонській області та Україні в цілому / Т.Р. Карпенко, Н.М. Олійник // Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції: Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Запоріжжя. – 2017. – С. 44–46.